

4у
К 60

P-2

1554/-

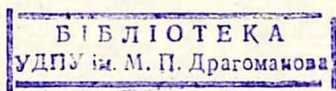
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

КОЛЕЧКО Марія Дмитрівна

ПОСЕСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА
РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

10.02.01 - українська мова
10.02.02 - російська мова

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Колечко

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313223

Київ - 1995

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі російської мови Українського державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Науковий керівник - доктор філологічних наук, професор
БРИЦИН Віктор Михайлович

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук, професор
КОЧЕРГАН Михайло Петрович
- кандидат філологічних наук
РАДЗІЄВСЬКА Тетяна Вадимівна

Провідна організація - Сумський державний педагогічний інститут ім. А.С. Макаренка

Захист відбудеться "30 серпня" 1995 р. о 14³⁰ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 113.01.03 в
Українському державному педагогічному університеті
ім. М.П. Драгоманова (252030, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Автореферат розісланий "29 травня" 1995 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Вишневу Г.П. ВИШНЕВСЬКА

~~Актуальність теми:~~ Проблема дослідження категорії посесивності, семантичних характеристик посесивного зв'язку, засобів його формального вираження в різних мовах посідає значне місце в сучасній лінгвістиці. Про увагу науковців до цієї проблеми свідчать колективні монографії "Категории бытия и обладания в языке" /1977/, "Категория посесивности в славянских и балканских языках" /1989/, роботи О.М.Селіверстової, Н.Д.Арутюнової, Т.О.Іванової, О.В.Головачової, Г.І.Володіної, В.В.Іванова та ін.

Вивчення функціонування посесивних конструкцій зумовлене, з одного боку, важливістю посесивності як категорії, що відбиває найбільш суттєві і закономірні зв'язки позамовної дійсності, а з іншого, - багатством і різноманітністю засобів її вираження в різних мовах. Зіставне вивчення граматичних систем як споріднених, так і неспоріднених мов, спрямоване на встановлення унікальних й універсальних явищ у мовних системах.

Переважає більшість праць, де аналізуються посесивні відношення, стосується властивостей присвійних прикметників, форм родового та давального відмінків /Н.В.Логунова, О.І.Наркевич, С.Я.Макарова, Н.В.Гуйванюк, В.І.Собіннікова, Г.Г.Красюкова, О.Б.Правдін, Ю.В.Ельзбутас, Й.Ф.Андерш та ін./, Категорія посесивності в українській та російській мовах на рівні предикативних посесивних конструкцій /"посесивних речень" - Г.О.Золотова, В.І.Собіннікова, С.М.Цейтлін/ привертала меншу увагу дослідників. На матеріалі російської мови ці питання висвітлені в працях ряду авторів: О.М.Селіверстової, Н.Д.Арутюнової, Г.О.Золотової, С.М.Цейтлін, Г.І.Володіної, Т.Л.Ареф'євої та ін. В українському мо-

вознавстві комплексне вивчення предикативних посесивних конструкцій відсутнє. Все це і визначило вибір теми дисертації.

Об'єктом дослідження є посесивні предикативні конструкції української та російської мов, які розглядаються з позиції семантичного синтаксису. Такий підхід дозволяє пояснити різноманітність синтаксичних структур, які використовуються для опису типової ситуації наявності, і виявити закономірності, що визначають різні синтаксичні способи репрезентації компонентів ситуації наявності в залежності від семантичних, комунікативно-ситуативних і структурних факторів.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу семантико-синтаксичних, структурно-граматичних і стилістичних властивостей посесивних предикативних конструкцій в українській та російській мовах виявити схожість та відмінність між системами двох близькоспоріднених мов у реалізації категорії посесивності.

Для здійснення поставленої мети було розв'язано такі завдання:

1) з урахуванням аналізу змісту висловлювань визначено основні семантичні типи посесивних предикативних конструкцій в українській та російській мовах;

2) уточнено денотативний статус імен, які позначають посесора і об'єкт володіння в різних семантичних типах посесивних конструкцій;

3) виявлено випадки семантичних, структурних і стилістичних обмежень у вживанні окремих посесивних дієслів у цих висловлюваннях;

4) досліджено особливості функціонування посесивних

предикативних структур в українській та російській мовах, встановлено причини, які зумовлюють: а) можливість паралельного вживання тих чи інших конструкцій, б) пріоритетність вибору однієї з них, в) неможливість використання тієї чи іншої посесивної конструкції;

5) розглянуто комунікативні різновиди речень, що включають до свого складу зазначені конструкції.

Методи дослідження. Науковий пошук здійснювався на основі відомих положень про зв'язок мови і мислення, єдність часткового і загального в світі реальної дійсності, співвідношення змісту і форм.

При вивченні фактичного матеріалу використовувалися описово-аналітичний, трансформаційний і зіставний методи, валентісно-дистрибутивний аналіз.

Наукова новизна дисертації полягає як у виборі об'єкта дослідження - посесивні предикативні конструкції в українському мовознавстві майже не аналізувалися, не розглядалися ці структури й у зіставному плані, так і у виробленні оригінальної методики опису матеріалу.

Матеріалом дослідження стали українські та російські прислів'я та приказки, які відбивають народні стереотипи вираження посесивних відношень, а також речення з посесивними конструкціями, відібрані з творів сучасної художньої літератури (близько 6000 фіксацій).

Теоретичне і практичне значення дисертації полягає в тому, що вона є певним внеском у вивчення категорії посесивності, синонімії синтаксичних структур, теорії семантико-синтаксичної організації речення. Одержані результати можуть бути використані при розробці загальних проблем

зіставної типології української та російської мов, при написанні навчальних посібників із синтаксису та загального мовознавства, при читанні спецкурсів з проблем семантики і синтаксису досліджуваних мов.

Апробація роботи. Основні положення та результати дослідження обговорювались на підсумкових наукових конференціях викладачів та студентів Українського державного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова (1993), Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. І.Я.Франка (1992-1993), на науковій конференції мовознавців України "Стилістика російської мови: теоретичний і зіставний аспекти" (Харків, 1993).

На захист виносяться такі основні положення:

1. Предикативні посесивні конструкції є одним із важливих показників типологічного протиставлення мов, в тому числі і близькоспоріднених.

2. За характером оформлення предикативних посесивних відношень українська мова наближається до мов, які з цією метою однаково широко використовують "мати"- і "бути"-конструкції. Російська мова віддає перевагу структурам з дієсловом быть.

3. Використання в українській та російській мовах "мати/иметь" і "бути/быть"-конструкцій регулюється семантико-граматичними, стилістичними і нормативними факторами.

4. Протиставлення засобів оформлення посесивних відношень у досліджуваних мовах найбільш виразно проявляється в конструкціях, де об'єктом володіння виступають конкретні предмети.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження скла-

дається з вступу, трьох розділів, заключної частини, списку використаних для аналізу джерел, бібліографії.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми дисертації, визначається її актуальність, наукова новизна, об'єкт і джерела дослідження, мета, завдання і головні методи роботи, розкривається теоретична і практична значимість дослідження, формулюються основні положення, що виносяться на захист, повідомляється про апробацію роботи.

У першому розділі висвітлюється зміст категорії посесивності, наводяться різноманітні, часто суперечливі, визначення цієї категорії і критеріїв її виділення, вичленовуються облігаторні компоненти семантичної структури посесивних предикативних конструкцій.

Посесивність - це універсальна семантико-синтаксична категорія, яка відображає такі відношення між двома об'єктами, коли один з них розглядається як елемент "особистої сфери" /Баллі 1955/ іншого об'єкта, або коли один об'єкт (особа) має право володіння, користування і розпорядження іншим об'єктом. У залежності від природи об'єкта володіння, яка допускає варіювання в широкому діапазоні (від позначення конкретних предметів до різних видів абстрактних понять, що характеризують оточення посесора і самого посесора як психічну і фізичну особистість), відбувається специфікація посесивних відношень.

Категорія посесивності розглядається в плані засобів її вираження в мові. Значення посесивності виявляється на різних рівнях мовної структури: морфологічному (форми відмінків

- родового та давального, суфікси і префікси); лексичному (присвійні займенники; дієслова посесивних відношень, назви частин тіла, свояцтва та інші імена "особистої сфери" людини); синтаксичному (синтаксичні конструкції).

Семантична структура посесивних предикативних конструкцій трикомпонентна: перший компонент має значення посесора, власника, тобто особи, котрій щось належить, котра щось має; другий компонент вказує на факт наявності/відсутності; третій - на предмет, об'єкт (у широкому розумінні) володіння, наявності: Жовнір не має ні тата, ні брата, лиш камрата; Кто много имеет, больше еще хочет.

Вивчення посесивних конструкцій передбачає опис взаємозв'язку семантики предиката і його облігаторних актантів. Референційний статус іменних груп, які репрезентують посесора і об'єкт володіння, визначає встановлення певного типу посесивних відношень у висловлюванні.

У реферованій роботі категорія посесивності кваліфікується як семантично гетерогенна, оскільки вона об'єднує цілий ряд різнопланових відношень: 1) власне володіння: Хома купив, Хома й п'є, бо в Хоми гроші є; Только у молодца золотца, что пуговка оловца; 2) родинно-сімейних, соціальних, функціональних та інших зв'язків: Як ся чоловік гаразд має, то і сусід у нього буває; Прежде Мокей был лакей, а ныне у Мокея два лакея; 3) фізичних властивостей і стану особи: Кто має викрути, не піде в некрути; Должно быть, у меня был жар, потому я нес какую-то бессвязную чепуху... (В.Каверин); 4) психічних, емоційних, інтелектуальних якостей, тобто всього того, що характеризує людину як фізичну і психічну особистість: Кожний учений має свою хибу; У всякой стряпки

свої порядки.

Основні семантичні різновиди посесивних конструкцій виділяються і описуються в роботі з урахуванням: 1) загальної семантики висловлювання, 2) компонентів семантичної структури, 3) лексико-граматичного групування іменників в ролі предмета наявності, 4) можливостей варіювання способів вираження посесора, 5) способів вираження факта наявності, 6) синонімічної співвіднесеності досліджуваних речень, 7) комунікативної парадигми висловлювань.

У другому розділі "Ядерні типи посесивних конструкцій", який складається з двох параграфів, розглянуто речення, де значення посесивності відтворюються з максимальною виразністю.

Конструкції із значенням наявності у власності особи конкретного предмета володіння, які проаналізовано в першому параграфі, складають "ядро" типового значення "посесивна наявність", оскільки в них найбільш яскраво виявляються всі ознаки категорії посесивності, особливості її функціонування в граматичних системах української та російської мов.

У межах даних конструкцій за характером предиката, в свою чергу, виділяється центр і периферія посесивних відношень. Центр поля володіння утворюють конструкції з дієслорами мати — иметь, бути — быть, належати — принадлежать, имігься. Менш продуктивними є структури з семантично спеціалізованими дієсловами володіти — владеть, обладати, орендувати — арендовать тощо і сполученнями бути власністю, находиться в собственности, находиться во владении.

У структурах з дієсловами, що формують центр поля, позицію третього компонента в українській та російській мовах займають найменування: 1) предметів невеликих розмірів: Був один ліних, мав много книг, но нічого не знав із них; У ленивой пряхи и про себя нет рубахи; 2) цінних, унікальних предметів: У кожної Олени сережечки зелені; У меня есть маги.

ческий кристалл, я приобрел его у одного черного мага за пятнадцать тысяч долларов (А.Ким); 3) значущих для посесора предметів, які він використовує для досягнення будь-якої мети: Не все то козак, що списа має; - А кто сказал, что у них есть рация?! - ни к кому не обращаюсь, холодно осведомился Таманцев

(В.Богомолов); 4) нерухомого майна: - Ты в мене, Ваню, догадливый..., - стиха мовила дружина. - Скажи, коли вже ми квартиру людську матимемо? (Б.Янчук); Я никогда не был в деревне, но знал, что в деревне у отца есть дом и при доме усадьба (В.Каверин); 5) об'єктів господарської діяльності: Мала баба млин, добре було з ним; У нашего господина ни ржи, ни овина; 6) речовин: Розумна жона, як має міх пшона, але она тогда глупа, як у міху одна крупа; И припомнила тут бабушка, что есть у нее немного семян (А.Синяков); 7) матеріальних засобів: Кто має гроші, той все хороший; Но зато у нас немало денег из Англии... (В.Пикуль); 8) тварин: Щаслив чумак, коли воли добрії має, то і за підрад не гадає; Живет Игошка: есть собака да кошка.

Проаналізований матеріал демонструє активніше вживання моделі з дієсловом бути в російській мові, в українській мові спостерігається переважання "мати"-конструкцій.

З точки зору синтагматики найбільш широкі зв'язки виявляють дієслова бути / быть, мати / иметь, належати / принадлежать, иметься. Останнє дієслово в українській мові передається дієсловами мати або бути.

Менші синтагматичні можливості демонструють дієслова володіти-владеть, обладать, а також конструкції типу бути власністю, находиться в собственности, находиться во владении. Обмеження у сполучуваності цих предикатів з конкретними іменами зумовлені двома причинами: стилістичними (дані структури є приналежністю книжних стилів) і семантичними. Зазначені дієслова і словосполучення протиставляються дієсловам мати і бути тим, що вживаються лише у висловлюваннях, які містять інформацію про наявність у посесора об'єктів, що

становлять певну цінність. Пор.: Дитина має іграшку, але *Дитина володіє іграшкою; Картина знаходиться в собствених колекціонерів, але *Карандаш знаходиться в собствених ученика.

Наявність семи "цінних" у названих предикатів зумовлює досить значне число речень з ними, що мають узагальнено-абстрактну семантику: Хліб є власністю виробника (урожай зернових); Вода знаходиться в собствених держави (водні ресурси).

Сполучуваність з іменами, що називають цінні об'єкти, характерна також для дієслова орендувати, оскільки оренда передбачає наймання нерухомого майна, об'єктів господарської діяльності, землі, засобів пересування тощо в тимчасове користування на договірних умовах. Пор: Селянин орендує ділянку землі, Артисти арендують зал, але *Він орендує лампочку.

Особливий різновид представляють посесивні конструкції з дієслівними сполученнями бути з чимось, знаходиться у кого-либо, быть с чем-либо, быть при чем-либо та інші, котрі знаходяться на периферії поля "посесивна наявність", оскільки демонструють обмежену кількість сполучень з конкретно-предметними іменами. При цьому структури з подібними сполученнями часто набувають абстрактного або фразеологізованого значення. Наприклад: Вони з хлібом, Он при деньгах, Он не без денег. У російській мові конструкція "X в чем-то" для предметних іменників не характерна, але продуктивна в сполученнях з абстрактними іменниками: Он в ярости, Она в тоске. Українська мова демонструє окремі випадки її вживання у повідомленнях даного типу. Наприклад: Хоч ти в багатстві, та

в неволі, а я хоч голий, та на волі.

У параграфі "Конструкції із значенням наявності у посесора стосунків з іншими особами по лінії родинних, соціальних, функціональних та інших зв'язків" описуються структури, спільною рисою яких є те, що "мікросвіт в цих висловлюваннях формується системою відношень до деякої особи - центральної фігури... Склад мікросвіту визначається реалізацією тих чи інших потенційно можливих зв'язків, котрі розкриваються в номінації особи, що займає позицію імені побутового предмета" (Н.Д. Арутюнова, Є.М.Ширяев, 1983).

Найбільшу кількість сполучень тут демонструють дієслова: бути-быть, мати-иметь, иметься, які не вживаються тільки з назвами осіб за соціально-економічним станом типу бідний, багатий. Наприклад: Хто мачуху має, той горе знає; Не надо ржи сусек, коли есть добрый сосед.

Використання дієслів володіти-владеть, належати-принадлежать, а також термінологічних словосполучень бути власністю, находиться во владении, находиться в собственности у даній групі не фіксується. Виняток становлять речення зі словами раб, кріпак та іншими, які відбивають певні історичні, суспільно-політичні реалії. Наприклад: - Если вы, маркиз, - отвечала Елизавета, - желаете остаться любезным, так сначала выпишите мне в Петербург из французской комедии Лексна с Клероншей. - Эти гениальные артисты принадлежат не мне, а королю! (В.Пикуль).

У разі, коли людина займає залежне становище, зазначені дієслова не утворюють посесивних предикативних конструкцій. Наприклад: *Я володію прислугою, *Домработница принадлежит мне. Окремі випадки вживання цих дієслів мають метафоричне

значення. Наприклад: Больше всего этой радости шло от мамы... Всегда были вместе и чувствовали, что мама принадлежит только нам (И.Савенко).

У третьому розділі "Периферійні типи посесивних конструкцій" аналізуються структури, що містять інформацію про наявність у людини нематеріальних цінностей; фізичних властивостей; психічних, емоційних, інтелектуальних якостей і стану; зовнішніх обставин і ситуацій, пов'язаних з особою.

У параграфі "Конструкції із значенням наявності у особи духовних цінностей" розглядаються висловлювання, в яких позицію об'єкта володіння займає "досить широке коло понять, об'єднаних принаймі однією спільною властивістю - вони не є матеріальними цінностями. Сюди можна віднести такі поняття, як права, привілеї, переваги, чини, посади, професії, освіта, знання, час і деякі інші" (Т.Л.Ареф'єва, 1986).

Особливістю таких речень є суб'єктивно-модальне забарвлення їхніх синонімічних корелятів. Наприклад: У мене є пропозиція - Я можу запропонувати; У мене є повідомлення - Я хочу повідомити; У меня есть доказательства - Я могу доказать; У меня есть предложение - Я могу предложить. Така співвіднесеність чітко відмежовує дані структури від конструкцій із значенням власне володіння і наближає їх до висловлювань про внутрішні потреби людини.

Відношення наявності в суб'єкта духовних цінностей передається за допомогою конструкцій з предикатами мати-иметь, бути-быть, володіти-владеть, обладать, располагать. Аналогічно до передачі відношень володіння матеріальними цінностями, вживання конструкцій з тим чи іншим із названих предикатів зумовлене особливостями семантичної структури цих

дієслів і залежить від класу імен, які виступають в якості об'єкта приналежності.

Присутність у семантичній структурі дієслова располагать семи "використання" робить можливим заповнення позиції об'єкта приналежності іменниками з релятивною семою, що вказує на їхню призначеність для певної мети. Наприклад: Я не располагаю свободным временем; - Мы располагаем сведениями о России только благодаря госпоже Каравакк, вдове живописца (В.Пиккуль). В українській мові точного еквівалента дієслову располагать немає, з цим значенням тут вживається дієслово мати.

Різниця між граматичними системами зіставлюваних мов проявляється в тому, що ті ж самі імена (інформація, таємниця, час, матеріали, дані, відомості та ін.) в українській і російській мовах сполучаються з різними дієсловами.

У параграфі "Конструкції із значенням наявності в особи фізичних властивостей і характерних ознак зовнішності" аналізуються речення, в семантиці яких реалізується сама не "власне володіння", а наявність певної зовнішності, фізичних даних, манер, характерних ознак.

Найбільшу активність в утворенні конструкцій даного семантичного різновиду в українській та російській мовах демонструють дієслова мати і бути. Дієслово бути/быть в сполученнях з іменами, які називають частини тіла людини, переважно вживається в нульовій формі і утворює речення характеристичної форми: У нього е вуса, У нього довгий ніс; У нее есь родинка, У нее пушистые ресницы.

Існуючі обмеження у вживанні цих дієслів на позначення володіння значною мірою зумовлені семантичними факторами.

Зокрема, в обох мовах у повідомленнях про фізичні властивості і зовнішність людини чітко простежується опозиція позитивна - негативна ознака зовнішності. Вона виявляється в тому, що посесивні конструкції, як правило, формуються лише для позначення позитивних рис людини. Наприклад: Вона має гарну посмішку, але*Вона має негарну посмішку; У неє єсть красота, але*У неє єсть уродство.

На функціонування конструкцій з дієсловами мати і бути впливає також опозиція "постійне"- "тимчасове": Вона має косу, але*Вона має подряпину; У него єсть усы, але*У него єсть мешки под глазами.

Меншу частотність (через стилістичну маркованість) демонструє в російській мові дієслово иметься. В українській мові дієслово матися може бути використане в безособовому реченні даної семантики: Коли мається роток, то буде і хліба шматок.

Другий компонент у структурах цього типу може бути виражений, хоча й рідко, дієсловом обладать. Наприклад: ...Малышка мне нравилась... Удивительно, что в свои два года она уже обладала женственностью, была занимательна, забавна... (В.Богомолов).

У російській мові в єдино можливому сполученні зі словом походка дієслово владеть набуває іншого значення. Наприклад: Он владеет походкой пьяного матроса (он ходит как пьяный матрос). В українській мові в повідомленнях цього семантичного різновиду дієслово володіти не фіксується.

По відношенню до імен, що позначають характерні ознаки зовнішності людини, в зіставлюваних мовах вживається сполучення "Х з чимось". Наприклад: Ти з бородою, та й ми самі, з

«усами; Вошедший мужчина был смуглым брюнетом с пышными усами».

Речення даної семантики, які включають до свого складу конструкції "X не без чогось", мають метафоричне значення. Наприклад: Він не без рук (Він може, здатний виконати певну роботу); Он не без глаз (Он должен видеть).

Непряме значення характерне для функціонування подібних висловлювань і з іншими предикатами. Наприклад: - Ти, Левку, меншу губу май, а більше діла роби! - обірвав його Морока (Б.Янчук) - (менше говори).

У параграфі "Конструкції із значенням наявності в особі певного фізичного стану" аналізуються вирази, в яких йдеться про самопочуття особи, про її фізичний стан, про наявність у неї якоїсь недуги. В українській і російській мовах вони найчастіше будуються за моделлю з нульовою формою дієслова бути в теперішньому часі: У нього ангіна; У него озноб.

Дієслово мати в обох мовах вживається по відношенню до слова здоров'я: Що ми жити, як здоров'я не маю; Якщо хочеш здоров'я мати, мусиш рано вставати, а звечора лягати; Хіба треба у недужого питати, чи бажає він здоров'я мати; Солдат должен иметь крепкое здоровье.

На функціонування висловлювань даної семантики з дієсловом мати впливає опозиція "позитивне"- "негативне". Наприклад: Вона має здоров'я, але*Вона має приступ,*Он имеет болезнь.

В українському усному мовленні, переважно західного регіону, використовується дієслово дістати ("получить"), яке, як стверджує О.Ісаченко, характерне для "мати"-мов, оскільки воно корелює з дієсловом мати, а не бути. Наприклад: Дістав жовтуху, виразку (аналогічно російському "схватил").

Слід зазначити, що в російській мові дієслово "схватить" може вживатися зі словами насморк, воспаление легких. В повідомленнях про інші захворювання його замінює дієслово /заболеть/: Заболеть гриппом, корью, ветряной оспой.

У параграфі "Конструкції із значенням наявності в особи внутрішнього стану, властивості, якості" розглядається широкий спектр висловлювань про внутрішній мікросвіт людини, про особливості її характеру, про її смаки і вподобання, здібності і поведінку, про наявність в особи певних інтелектуальних, емоційних та психічних ознак.

Опозиція імен за ознакою "позитивне"- "негативне" диктує вибір того чи іншого дієслова. Позитивна характеристика наявних у суб'єкта внутрішнього стану, рис характеру, інтелектуальних і вольових властивостей відкриває можливості для вживання одного з предикатів: мати-иметь, бути-быть, володіти-владеть, обладать та ін.

Структури з дієсловом иметь та іменами даної тематичної групи в російській мові зустрічаються рідше і вирізняються відтінком книжності. Наприклад: - Этим я награждаю тех, кто имеет талант и умеет работать (И.Савенко); Назначенный в экстренную поездку, инженер не мог пойти в Ревтрибунал... Но страха он тоже не имел, терзаясь сплошным равнодушием...(А.Платонов).

З іменниками, що називають негативні якості людини, дієслово иметь в російській мові вживається тільки в конструкціях, де фігурує інфінітив, або у випадку, коли наявність цієї властивості розцінюється як позитивна риса. Наприклад: Он имеет спортивную злость; Валька имел слабость приврать, и Андрей не очень-то поверил, но все же ему очень

захотелось получше разглядеть "бешено талантливого" якобы человека...(В.Богомолов); Курьер британского посольства, спешивший из Петербурга в Лондон, всегда имел привычку задерживаться в Берлине (В.Пикуль).

В українській мові дієслово мати виявляє ширші синтагматичні можливості, наприклад: Кого біда кусає, той завжди злість на когось має; Фузник Григор Миколайович хоч і суворих правил керівник, зате мав тиху, можна сказати, приховано-замасковану слабкість до гарненьких жіночок (Б.Янчук).

Дієслово бути в обох мовах не вживається по відношенню до слів типу тупість, недоумкуватість, дурість та ін., які називають ознаки, що сприймаються як відхилення від норми.

Невелика кількість імен, що позначають позитивні якості людини (розум, сміливість, доброта, талант, працелюбність тощо), в російській мові можуть виступати у супроводі предиката обладать. Наприклад: Подполковник обладал редкостным талантом делать правильные выводы из минимума данных (В.Богомолов); ...Герцог Нивернуа был весьма яркой фигурой в дипломатии. Мизерный ростом, почти карлик, он обладал пронирыльностью, знанием языков и придворных нравов (В.Пикуль). Широко вживається дієслово обладать і в сполученнях з назвами набутих властивостей: знання, досвід, навички та ін.; деяких ознак, властивих окремим людям: чарівність, почуття міри, багата фантазія тощо; зі словом характер та деякими іншими іменниками.

Продуктивна в даному типі висловлювань в українській та російській мовах конструкція "X не без чогось"/"X не без чого-лиbo": Риба без кости, а чоловік не без злости; Бог не без милості, козак не без щастя; Эта кума не без ума.

У параграфі "Конструкції із значенням наявності зовнішніх обставин, ситуацій і подій в житті людини" аналізуються висловлювання, які інформують про дії і процеси, що пов'язані з особою.

Непредметний характер імені в ролі об'єкта наявності диктує заборону на використання багатьох дієслів посесивних відношень у структурах даного семантичного різновиду: володіти-владеть (крім сполучення владеть ситуацією), обла-дять, належати-принадлежать, придбавати-приобретать, иметься, орендувати - арендовать, а також дієслівних сполучень: нахо-диться в собственности, находится во владении та ін. Факт наявності в повідомленнях про ситуації та події в житті лю-дини виражений переважно дієсловами бути і мати.

Семантика імені об'єкта наявності відкриває можливості для вживання в конструкціях даного типу дієслова бувати: - Ну, добре. Уявіть собі: у кожного з нас бувають якісь не-приємності: великі чи малі - не має значення (Б.Янчук); Ну посмотрим, как-то отличится нынче Тарас. Говорит, что у гра-фа Орлова такого обеда не бывало (Л.Толстой).

У комунікативному плані структури з посесивними дієсло-вами, як правило, репрезентують посесора як відоме, дане, по відношенню до якого вводиться нове, тобто об'єкт володіння.

В повному обсязі посесивні відношення представлені в тому випадку, коли суб'єктом володіння виступає особа, а в якості об'єкта володіння - предмет. Вживання конструкцій з іменами невідчужуваної приналежності в ролі об'єкта наяв-ності відрізняється від функціонування власне посесивних структур. Це зумовлено специфічним характером семантики предмета володіння і відображено в структурній організації

подібних висловлювань.

Дослідження предикативних посесивних конструкцій в українській та російській мовах виявило ряд семантичних ознак, релевантних у тій чи іншій мірі для двох мов при побудові речень із значенням посесивності. До них належать опозиції за ознаками "живий"- "неживий", "відчужуваний"- "невідчужуваний", "позитивний"- "негативний", "постійний"- "тимчасовий".

Аналіз синтаксичних засобів вираження значення посесивності в українській та російській мовах показав істотність для цих мов ряду семантичних, структурних і стилістичних відмінностей (протиставлень), котрі проявляються по-різному і з різним ступенем послідовності в кожній з них.

Для розпізнавання значень власне володіння і місцезнаходження мови використовують специфічні структурні засоби. Так, наприклад, російська мова з цією метою використовує опозицію *есть* / *нульова зв'язка* (в теперішньому часі) і порядок слів. Пор.: У Нины *есть* бандура - Бандура у Нины. В українській мові відповідні значення можуть бути протиставлені за допомогою конструкцій з дієсловами *мати/бути*: Ніна має бандуру - Бандура у Ніни (значення місцезнаходження виражає тільки конструкція "У у X-а").

З точки зору типологічного поділу мов на дві групи - "бути"- і "мати"-мови проведене дослідження підтвердило характеристику російської мови як яскравого представника "бути"-мов. Українська мова за характером оформлення посесивних відношень наближається до мов, в яких ці відношення в однаковій мірі передаються "бути" і "мати"-конструкціями.

У заключній частині підсумовуються результати проведеного дослідження, що впливають з аналізу семантичних типів

посесивних конструкцій, представленого у розділах дисертації.

Основні положення дисертації містяться в публікаціях:

1. Конструкції із значенням володіння у вузівському курсі української мови //Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Психолого-педагогічні основи активізації навчально-пізнальної діяльності студентів", - Вінниця, 1992. - С. 38-40.

2. Сопоставительное изучение посесивных конструкций русского и украинского языков //Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Актуальні питання фахової підготовки студентів-філологів", - Суми, 1992. - С. 143-145.

3. Граматичні та методичні засади засвоєння категорії посесивності в початкових класах //Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції "Шляхи поліпшення підготовки вчителів початкових класів до роботи в національній школі", - Дрогобич, 1992. - С. 37-38.

4. Посесивные конструкции как показатель типологического противопоставления близкородственных языков // Материалы VI научной конференции по проблемам семантических исследований "Стилистика русского языка: теоретический и сопоставительный аспекты". Ч.2. - Киев-Харьков, 1993. - С. 36-37.

Колечко М.Д.

Посесивные конструкции в украинском и русском языках. Диссертация (на правах рукописи) на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальностям 10.02.01 - украинский язык, 10.02.02 - русский язык. Украинский государственный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 1995.

В работе исследовались посессивные предикативные конструкции в украинском и русском языках с целью выявления общего и различного между системами двух родственных языков в реализации категории посессивности. С точки зрения типологического разделения языков на две группы - "быть" и "иметь"-языки, проведенное исследование подтвердило характеристику русского языка как яркого представителя "быть"-языков. Украинский язык по характеру оформления посессивных отношений приближается к языкам, в которых для передачи этих отношений в равной мере употребляются "иметь" и "быть"-конструкции, отличающиеся синонимической соотносительностью и отсутствием стилистической маркированности.

Материалы диссертации использовались в учебном процессе при изучении синтаксиса и сопоставительной типологии русского и украинского языков.

Kolechko M.D.

Possessive constructions in Russian and in Ukrainian. The thesis /on the rights of a manuscript/ for receiving an academic degree of a candidate of Philological sciences in speciality 10.02.01 - the Russian language, 10.02.02 - the Ukrainian language, Ukrainian State Pedagogical University named by M.P. Drahomanov, Kyjiv, 1995.

The present work is devoted to complex study of semantic - syntactical, structural - grammatical and stylistic features of possessive predicative constructions in the Russian and Ukrainian languages. The main purpose of this investigation is to show the common and distinctive features in two cognate languages realization the category of possessiveness.

From the point of view of typological distribution of languages into two groups - the languages to be and the languages to have-our investigation confirms that the Russian language is a vivid representative of to be languages. As for the Ukrainian language we can't make such a conclusion because the constructions with to be to have constructions are synonymous and they have no stylistic limitations.

The materials of the thesis will be used in educational process while studying Practical Grammar of the Russian and Ukrainian languages.

Ключові слова: посесор, факт наявності, об'єкт наявності, посесивне відношення.

Підписано до друку 26.05.1995 р. Об.І, 2. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Тир.^а 100. Зам. 175. Безплатно.
ДОД УДПУ ім. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.